

CmK-special

CREATIEF GROEIEN

MET CULTUUREDUCATIE

ROZET

ontmoet
ontdek
ontwikkel

INHOUD

Voorwoord	4
CmK in beeld	6
Film	7
Geef leerlingen de ruimte voor hun eigenheid	8
Wat is een creatief proces?	10
Kinderen maken	12
De Expeditie	14
ELO	14
Ontwikkelkaarten voor kunstlessen	15
Vergroten van kennis en kunde	17
Route cultuureducatie	20
Kunst en school	21
Pilot doorgaande leerlijn PO/VO	22
Evi - Het kompas voor cultuureducatie op school	23
Kansrijk Opgroeien met Cultuureducatie	24
Breng cultuur op jouw school!	28
Vijf Digitale scheurkalenders	30
Colofon	31

VOORWOORD

Met trots presenteren we in deze CmK-special wat we in de afgelopen jaren hebben bereikt.

Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) staat of valt met goede samenwerkingen. Met de scholen, leerkrachten, de vakdocenten en andere culturele partners. We willen jullie hartelijk bedanken voor het creëren van een vruchtbaar klimaat op de scholen voor inspirerend en betekenisvol cultuuronderwijs.

WAAR DOEN WE HET VOOR?

Met het programma CmK (Cultuureducatie met Kwaliteit) maken alle leerlingen kennis met kunst en cultuur. Door kinderen al jong te laten kennismaken met muziek, dans, tekenen, toneel en erfgoed leg je een belangrijk zaadje voor hun toekomst. Het helpt hen uit te groeien tot creatieve, kritische personen die weten wat ze kunnen en willen en tot mensen die oog hebben voor de wereld om hen heen. Kunstonderwijs op school brengt talenten in de dop tot bloei, ook van kinderen die thuis niet de mogelijkheden van kunst en cultuur meekrijgen. Geworteld in een vruchtbare grond durven ze hun ideeën, vaardigheden en talenten te laten groeien, klaar voor de hedendaagse samenleving in de 21ste eeuw.

CmK is een landelijk programma van het Ministerie van OCW, het Fonds voor Cultuurparticipatie en het LKCA, in samenwerking met lokale culturele partners. In Arnhem werken gemeente, scholen, Rozet en culturele aanbieders -zowel instellingen als zzp-ers- met elkaar aan beter cultuuronderwijs. Inmiddels doen vijftientig Arnhemse scholen mee met CmK. Goed cultuuronderwijs begint met een vaste plek voor cultuur op school. Met onder andere doorlopende leerlijnen en trainingen voor leerkrachten en vakdocenten krijgt CmK op school vorm. Rozet coördineert het programma in Arnhem en werkt nauw samen met de Arnhemse scholen. En, er is nog plek voor nieuwe scholen, we horen graag of je ook wilt deelnemen.

Uiteraard komen we ook het komende schooljaar weer graag bij jullie over de vloer. Met ideeën, kansen en kennis hopen we jullie verder te inspireren.

We wensen je veel kijk- en leesplezier!

CmK IN BEELD

IKC de Klimboom is een school die in 2018 met CmK is begonnen. De school werkt thematisch aan vakoverstijgende projecten. Vakdocenten spelen hier op in. Een van die docenten is Anthe Wormskamp, docent Beeldende Vorming. Op de foto's een beeldverslag van een les.

In deze les zien de leerlingen hoe mensen in de Tijd van jagers en verzamelaars in grotten krijttekeningen maakten. Anthe laat inspirerende voorbeelden zien. Hoe deden ze dat en hoe kun je zo iets nu doen? De leerlingen gaan sjablonen maken. Eerst schetsen ze een ontwerp. Wat knip je weg en wat blijft? Wat weg is, zie je straks en wat blijft, niet. Dan naar het schoolplein. Hier maken de leerlingen met stoepkrijt een groot gezamenlijk kunstwerk.

foto's: Tjeerd Kootstra

FILM

Deze film is een korte introductie op CmK.

<https://www.youtube.com/watch?v=te6YezhYpBM>

Film: Karina Jansen

GEEF LEERLINGEN DE RUIMTE VOOR HUN EIGENHEID

**“Creativiteit is de
vaardigheid van de leerling
om ideeën te bedenken en
dingen te creëren die nieuw,
verrassend en waardevol
zijn voor de leerling zelf.”**

**“Creativiteit in de context
van onderwijs gaat over
de persoonlijke ‘eureka’-
momenten van de leerling
en de mate waarop deze
van hem vernieuwend of
verrassend zijn. Niet over
de waarde die de leerkracht
toekent aan wat de leerling
inbrengt.”**

*(Bron citaten: Leren van kunst,
Olga Potters en Suzan Lutke,
uitgeverij Coutinho)*

IN GESPREK MET SJAAK VAN LOON

(leerkracht / icc'er op basisschool De Arabesk) over
de omslag van productgericht werken naar werken vanuit een
creatief proces.

*“Dat ene streepje, wat ik zag als een kras, bleek een raket
die naar boven ging.”*

“Een jongen uit mijn klas (groep 5) had een tekening
gemaakt. Ik stond met die tekening in mijn handen en
vroeg me echt af: mag ik dit goed vinden? Voor mij was
de tekening een brij van strepen, nog net geen krassen.
Maar ik heb geleerd op die momenten te denken: oké,
dit is wat het kind laat zien.”

“Bij een vervolgo opdracht schreven de leerlingen
steekwoorden bij hun tekening en aan de hand daarvan
een verhaal. Deze jongen schreef hele eigen en originele
dingen. Zo kwam zijn fantasie tot leven. Misschien was
het niet terug te zien in zijn werk, maar het was er wel.
De meeste leerkrachten hadden hem deze tekening
terug gegeven en gevraagd opnieuw te beginnen.
Maar dan belemmer je hem in zijn uiten. Juist door op
deze momenten vragen te stellen of de opdracht te
verdiepen, geef je het kind de kans om zoveel meer te
laten zien. Deze jongen wist precies wat hij getekend
had. Dat ene streepje, wat ik zag als een kras, bleek een
raket die naar boven ging.”

*“In een creatief proces kun je niet binnen de
lijntjes kleuren.”*

“Als je dertig jaar in het onderwijs werkt, weet je waar je
met de leerlingen naartoe wilt. Je wilt ook zien wanneer
je iets bereikt hebt. Bij de omslag van productgericht
werken naar procesgericht werken, leer je dat anders
zien. In een creatief proces kun je niet binnen de lijntjes
kleuren; er is ook geen goed of fout. Dat maakt het soms
moeilijk: je wilt de kinderen wat leren en je weet niet
wat de uitkomst is. Dat hoeft ook niet. Het duurde even
voor ik dat inzag, maar het is zo mooi om te zien wat dat
met leerlingen doet.”

*“We realiseren ons allemaal dat verandering tijd kost,
maar we helpen elkaar.”*

“Bij het procesgericht werken bedenkt en bepaalt de
leerkracht niet alle lijnen. Je geeft als leerkracht, als
school, ruimte voor eigenheid aan je leerlingen. Anders
doe je het kind tekort. Op school merk je dat wij, de
leerkrachten, het moeilijk vinden de balans te vinden.
Moeten we niet meer sturen? Komt het wel goed?
Veel gesprekken gaan daarover. Maar het gaat bij het
creatieve proces niet om jouw ideeën, maar die van het
kind. Deze omslag maken leeft onder mijn collega's.
Er is veel overleg en we realiseren ons allemaal dat
verandering tijd kost. Maar we helpen elkaar daarbij. Het
is lastig, maar je merkt dat er ontzettend veel gebeurt.”

“Het is de eigenheid die me raakt.”

“Nu zie ik de eigenheid en de verschillen bij kinderen. De
kinderen hadden dezelfde opdracht gekregen, dezelfde
fases doorlopen, allemaal hetzelfde materiaal aangereikt
gekregen en toch iets totaal anders uitgewerkt. Twee
jongens hadden bijvoorbeeld allebei een vulkaan
gemaakt. En ik kon gewoon zien welk werk bij welk kind
hoorde. Dat zijn mooie dingen. Ook was er een tekening
van een jongen, die mij opviel. Toen ik deze aan collega's
liet zien, reageerden ze verbaasd: heeft hij dat gemaakt?
In plaats van poppetjes natekenen was hij heel abstract
te werk gegaan. Ik ben zo blij dat zo'n jongen nu de
ruimte en de kans krijgt om hierin uit te blinken. Ik leer
steeds meer zien wanneer kinderen iets bijzonders doen.
Ook met optredens. Het is de eigenheid die me dan
raakt.”

WAT IS EEN CREATIEF PROCES?

Creativiteit is een vaardigheid die je kunt aanleren en ontwikkelen. Het is een manier van denken en doen.

Binnen elk creatief proces doorloop je vier stappen die niet scherp gescheiden zijn, ze lopen in elkaar over en door elkaar heen.

Je oriënteert, onderzoekt, voert uit en evalueert.

Reflecteren helpt je om in de volgende fase van de cyclus te komen. Bij elke ontdekking en ieder werkstuk komen deze stappen terug. Je past ze toe op ieder mogelijk probleem, idee of thema.

Een creatief proces in de klas begint meestal met een gezamenlijk startmoment.

Dat kan een thema, idee (van een leerling) of opdracht zijn. Leerlingen doorlopen dit proces in een verschillend tempo of op een verschillend niveau, net wat bij ze past. Door te reflecteren denkt de leerling na over zijn keuzes, hoe en wat hij wil zeggen met zijn werk en de gebruikte materialen en technieken.

Meer informatie over het creatieve proces vind je op:
Het creatieve proces - SLO

<https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/kunst-cultuur/leerplan-kader-kunstzinnige-orientatie/leerlijnen/informatie/creatieve-proces/>

KINDEREN MAKEN

Tijdens de lessen beeldend van Ingrid Wielema op de Jan Ligthartschool maakten leerlingen zelfportretten. Een selectie vind je in deze CmK-special.

DE EXPEDITIE

De plek waar cultuurcoördinatoren van en met elkaar kunnen leren en ontdekken.

Bij de Expeditie koppelen we drie CmK-scholen aan elkaar die qua ontwikkeling vergelijkbaar zijn met elkaar én die elkaar inhoudelijk wat te vertellen hebben. In de drie bijeenkomsten zijn de icc'ers van de drie scholen en tenminste één adviseur van Rozet aanwezig.

De cultuurcoördinatoren bepalen de inhoud van de bijeenkomst; zij dragen onderwerpen aan die ze willen delen en bespreken. Drie keer verdeeld over het jaar komt de groep bijeen. Tijdens de eerste online bijeenkomst van een half uur, inventariseren we wat ieder graag zou willen bespreken en/of presenteren. Elke school brengt een onderwerp in. De twee keren daarna is de bijeenkomst live op Rozet en diepen we de onderwerpen met elkaar uit.

Al pratende wissel je ook veel uit over de werkwijze van de drie scholen en dat levert veel herkenning en nieuwe ideeën op. Hoe creëer je draagvlak in je team? Hoe houd je als icc'er het vuurtje warm? Hoe zet je de kunstvakken op het rapport? Hoe presenteer je je kunstonderwijs naar ouders? Et cetera.

De kleine setting maakt de Expeditie een hele prettige manier om met elkaar successen, problemen en nieuwe plannen te bespreken.

WIL JE OOK OP EXPEDITIE?

Neem dan contact op met:
miriam.vanmeer@rozet.nl.

ELO

ELO staat voor de elektronische leeromgeving van Rozet.

Trainers en de adviseurs van Rozet ontwikkelen veel lesmateriaal in samenwerking met de Arnhemse basisscholen.

De ELO vormt een platform waarop de trainers hun materiaal kunnen plaatsen zodat leerkrachten en icc'ers makkelijk toegang hebben tot dit materiaal. Ook kunnen leerkrachten op de ELO hun ervaringen delen. Scholen hebben een eigen plek om hun materiaal en leerlijn te plaatsen (Mijn Rozet).

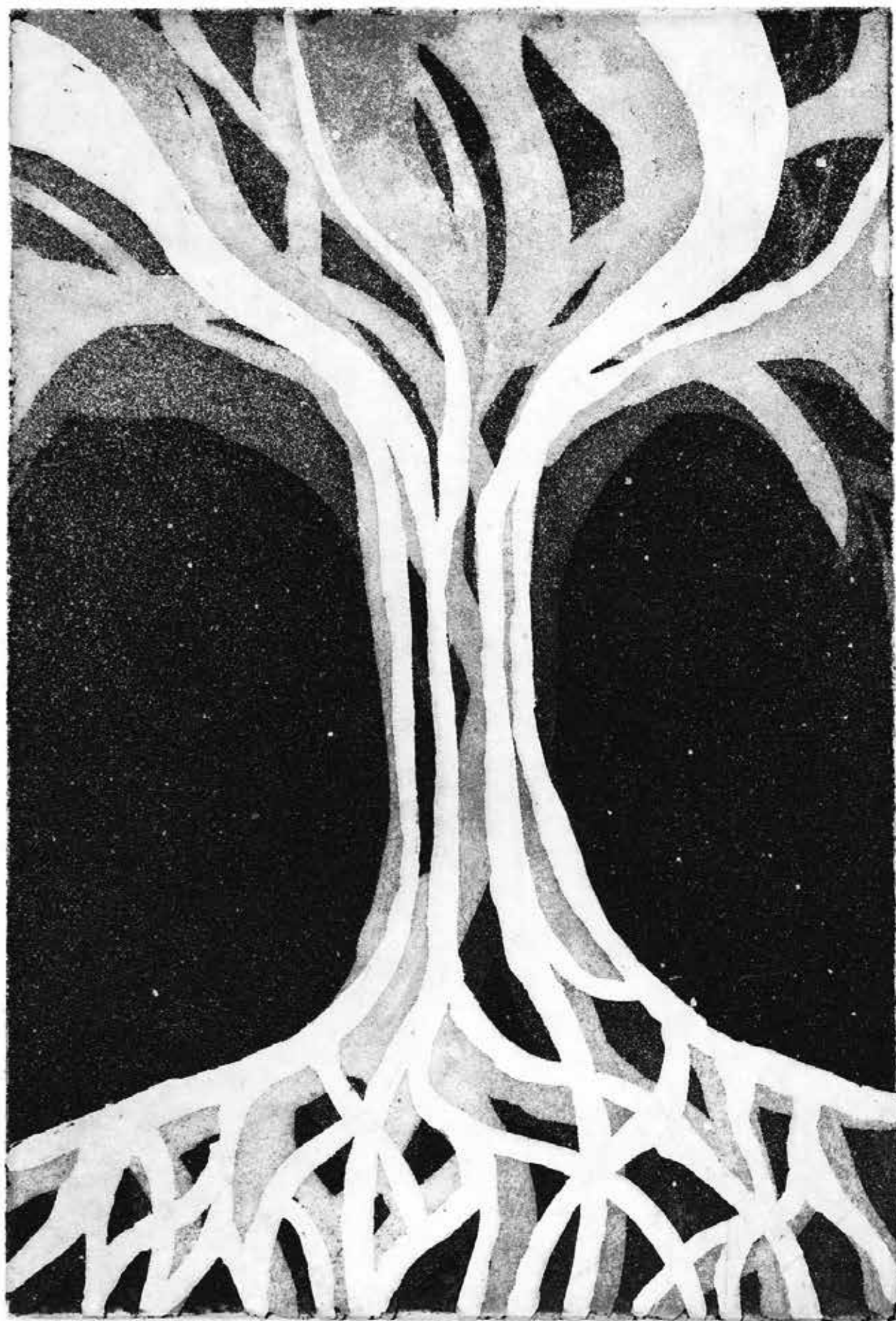
De adviseurs van Rozet kunnen de scholen begeleiden bij het gebruik van de ELO en het plaatsen van lesbrieven.

ONTWIKKELKAARTEN VOOR KUNSTLESSEN

De set 'Ontwikkelkaarten voor kunstlessen in het basisonderwijs' is een instrument voor leerkrachten om op een eenvoudige manier eigen kunstlessen te ontwikkelen.

De kaartenset bevat 170 inspirerende kaarten. Alle kunstdisciplines komen aan bod: dans, beeldend, muziek, theater en taal. Ook zijn er kaarten gemaakt voor het Maakonderwijs, waarbij techniek en technologie met kunst is verbonden. De Ontwikkelkaarten zijn een hulpmiddel bij het ontwerpen van jouw kunstles en helpen je om procesgerichte, vakoverstijgende lessen te ontwikkelen. De kaarten zijn geen methode maar een middel om de gebruikte methodes voor bijvoorbeeld taal, rekenen en de zaakvakken bij de cultuurles aan te laten sluiten.

VERGROTEN VAN KENNIS EN KUNDE

Illustratie links: Ingrid Wielema

Een van de pijlers van CmK is het trainen en coachen van leerkrachten in cultuureducatie. Rozet heeft hiervoor verschillende programma's ontwikkeld. Afhankelijk van wat jouw school beoogt met cultuureducatie en daarvoor nodig heeft, zijn er verschillende mogelijkheden. Van training, coaching in de klas, tot co-creatie, ontwikkelsessies en inspiratiebijeenkomsten.

We zetten wat mogelijkheden op een rijtje en vroegen leerkrachten hoe ze die hebben ervaren.

TEAMTRAINING

Teamleden verdiepen zich in de basisvaardigheden van kunstvakken (bijvoorbeeld muziek, dans, beeldende kunst of theater). Ook bieden we trainingen aan waarin het team leert hoe je met cultuureducatie vakoverstijgend kan werken; hoe je vanuit een creatief proces de lessen opbouwt en hoe je met de leerlingen betekenisvol naar kunst kijkt.

"Vakoverstijgend werken speelt bij ons op school een belangrijke rol. Door onderwerpen te verbinden kunnen leerlingen betekenis geven aan wat ze onderzocht en geleerd hebben."

Marjolein Bos, groep 5/6, 't Panorama

"Door wat de leerling tijdens reflectie benoemt, leert hij meer over hoe hij in het leven staat."

Valerie Gruizinga, groep 7/8, 't Panorama

"We willen al het werk dat ze maken met elkaar beschouwen. Maar ook momenten op de schooldag, dus tijdens gebeurtenissen."

Melanie Hofman, groep 3/4, 't Panorama

"Je hoort wat de andere klassen doen en waar ze mee bezig zijn. Ik vond de middagen met teamtrainingen wel lang duren. Het kan allemaal sneller en vlotter."

Stephany van Huet, groep 1/2, de Laarhorst

"Sowieso vind ik het leuk om creatief bezig te zijn met kinderen. Maar we zijn er eigenlijk nooit zo in getraind. Ik vind het altijd fijn om een stuk theorie te horen en ook om praktisch bezig te zijn."

Robert de Bruijn, groep 5/6, de Laarhorst

SAMEN VOOR DE KLAS

Een vakdocent begeleidt een leerkracht in de klas en/of geeft vaak een of meerdere inspiratielessen terwijl de leerkracht observeert. Vervolgens gaat de leerkracht zelf aan de slag, eventueel samen met de vakdocent.

“Coachlessen waren heel fijn, je kon die fases zien van het procesgericht werken, hoe dat er concreet uit ziet en hoe je zoiets kan aanvliegen. Ook fijn dat ik dat in samenspraak kon doen. De gerichte feedback vond ik waardevol.”

Jaleesa Izijk, groep 4, de Laarhorst

“Door samen met een coach theaterlessen te doen, krijg je als leerkracht steeds meer vertrouwen in het geven van deze lessen. Daardoor krijgen de kinderen ook meer zelfvertrouwen en leren ze beter om voor elkaar open te staan en zichzelf te uiten.”

Charlaine Kurmesal, leerkracht groep 7a, Confetti

“De voorbeeldlessen waren duidelijk en laagdrempelig. We hebben gebruik gemaakt van de methode Laat maar zien. Ik ben nu bewuster bezig. Voordat we gaan knutselen geef ik nu meer informatie aan de kinderen en daarbij maak ik ook gebruik van de digipoort. Door de les met meer materiaal te onderbouwen, kan ik de kinderen nog meer activeren.”

Stephany van Huet, groep 1/2, de Laarhorst

“De voorbeeld- en coachles vond ik prettig. Fijn om te zien wat er allemaal mogelijk is en hoe het op een andere manier kan. Bij de coachingles voelde ik me vrij om gewoon de les te geven. Tijdens de nabespreking was het erg prettig om eens te horen wat er nog meer mogelijk is.”

Robert de Bruijn, groep 5/6, de Laarhorst

“Wat ik met name heb veranderd, is het voorstadium van de les, waarbij je kinderen meerdere vormen of meerdere zaken laat ontdekken, wanneer je die laatjes openschuift. Voorheen startte ik altijd met het eigenlijke werk, dus als we gingen schilderen, begonnen ze gelijk met het schilderij. Nu laat ik ze eerst oefenen met vormen, kleurgebruik en materiaalgebruik en daarna pas beginnen met het echte werk.”

Robert de Bruijn, groep 5/6, de Laarhorst

CO-CREATIE

Vakdocent en school werken als gelijke partners vanuit wederzijdse nieuwsgierigheid, met als doel iets nieuws te maken (bijvoorbeeld een leerlijn, een project, een lessenserie, thematisch werken).

“Kunstvakdocenten halen tijdens ontwikkelsessies beren van de weg.”

Jordy Verheijen, groep 7/8, Jan Ligthartschool

“Kunstvakdocenten kijken met een andere blik. Ze leren mij dieper te kijken, meer mogelijkheden te zien. Ik merk dat er in de samenwerking steeds meer kwartjes vallen.”

Diewertje Dirkse, groep 3/4, Jan Ligthartschool

“Het heeft mij handvatten gegeven om creatieve kunstlessen te ontwikkelen, die ik nu duurzaam in kan zetten.”

Jennifer Mendez Chumaceiro, groep 1/2, Jan Ligthartschool

“Ik vind het gewoon heel inspirerend om samen te werken met kunstvakdocenten. Ik kom op nieuwe ideeën en ontwikkel beter kunstonderwijs. Daarnaast krijg ik direct zin om de lessen te geven.”

Hanneke van den Berg, groep 5/6, Jan Ligthartschool

ONTWIKKELKAARTEN

“Ik heb nu een les ontworpen. Daar heb ik ook het doosje met kaarten bij gepakt om te kijken aan welke doelen we gaan werken.”

Jaleesa Izijk, groep 4, de Laarhorst

“Werken met de ontwikkelkaarten is bij mij in ontwikkeling. Ik heb ze er wel eens bijgehaald om te zien of ik bepaalde zaken van die ontwikkelkaarten ook had gebruikt. Maar het staat nog iets verder van me af, omdat - ingewikkeld is een groot woord -, maar ik moet nog wel uitzoeken hoe het in elkaar zit.”

Robert de Bruijn, groep 5/6, de Laarhorst

CMK- TRAJECT

“Vooral bij de groep 1 tot en met 8 is cultuur misschien een ondergeschoven vak. Bij de kleuterbouw doen we eigenlijk meer aan natuur en cultuur. Het traject is een opfriscursus, en het brengt inspiratie, dus uitbreiding van de ideeën.”

Stephany van Huet, groep 1/2, de Laarhorst

“Het heeft wel iets nieuws opgeleverd. Dat terwijl ik al heel lang voor de klas sta. Ik deed het allemaal op een bepaalde manier, dat slijpt erin. Maar er zijn toch heel vlot, binnen een jaar nieuwe elementen in de les gekomen. Dat is natuurlijk wel mooi meegenomen.”

Robert de Bruijn, groep 5/6, de Laarhorst

“De begeleiding van Anneke [adviseur Rozet-red] vond ik heel fijn omdat ze ook echt met me meedacht. Doordat ik die procesgerichte les met hulp heb bedacht, weet ik wat ik in het vervolg anders aanpak. Die ervaring kan ik meenemen.”

Jaleesa Izijk, groep 4, de Laarhorst

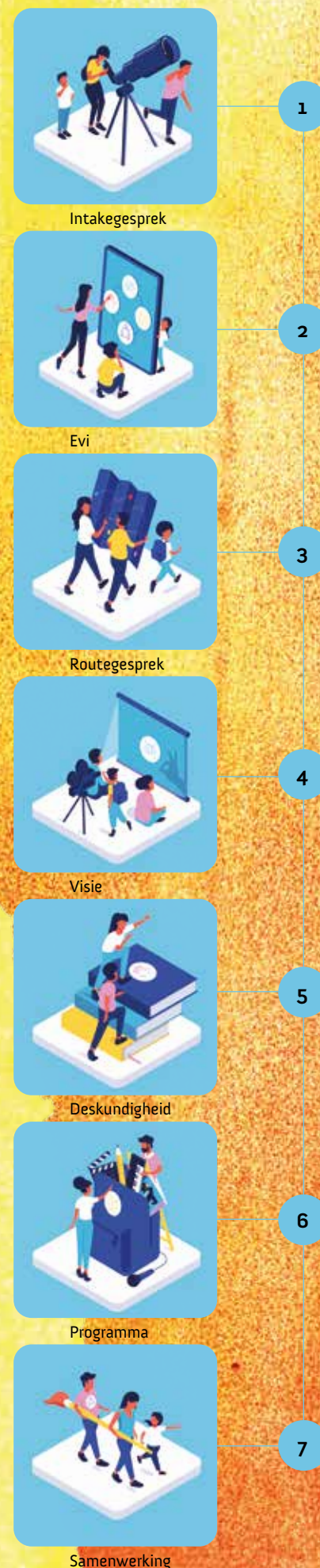

ROUTE CULTUUREDUCATIE

Hoe we met de school CmK vormgeven staat beschreven in de Route Cultuureducatie. Deze Route biedt een helder overzicht van de stappen die de school tijdens de CmK-periode zet. De adviseur van Rozet ondersteunt hierbij.

Uitgangspunt van de route is de ontwikkeling die de school beoogt. De eerste drie stappen van de Route Cultuureducatie zijn voor alle deelnemende scholen hetzelfde. Tijdens de intake stemt de adviseur van Rozet met de directeur of cultuurcoördinator van de school de verwachtingen af. Met het evaluatieinstrument Evi toets je welke cultuureducatie de leerlingen al krijgen en in hoeverre dat overeenkomt met wat de school wil. In het Routegesprek bespreken we de ambitie van de school en welke stappen de school kan zetten om de bestemming te bereiken. De school bepaalt zo zelf de richting van de route.

Lees meer en neem een kijkje op: <https://rozet.routecultuureducatie.nl/>

KUNST EN SCHOOL

Sinds maart 2022 is de nieuwe aanbodsite Kunst en School online. Dit is dé plek waar je gevarieerd en leerzaam kunstaanbod kunt vinden voor jouw Arnhemse basisschool. Voor welke groep of welke vorm van cultuureducatie je ook iets zoekt, het is allemaal te vinden op deze site. Laat je inspireren door het aanbod! Wil je hulp bij het selecteren van kwalitatieve, culturele activiteiten passend bij de wensen van jouw school? Neem laagdrempelig contact op met één van de adviseurs van de Rozet.

Kijk verder op: <https://kunstenschool.rozet.nl/>

foto's: Niek Michel

PILOT DOORGAANDE LEERLIJN PO/VO

In 2022 zijn we gestart met twee pilots om de doorstroom van het primair onderwijs naar het voortgezet onderwijs te onderzoeken.

CULTUREEL ZELFPORTRET

In de pilot Cultureel Zelfportret bouwen de leerlingen van scholen die al langer meedoen aan CmK een portfolio. Kinderen verzamelen (beeld) materiaal waarin ze laten zien wat ze hebben gemaakt en geleerd op het gebied van cultuureducatie. Dit 'zelfportret' nemen ze mee naar hun middelbare school en presenteren ze daar in de brugklas. De kunstvakdocenten uit het voortgezet onderwijs zien zo wat de leerling al kan én hoe ze de leerlingen vanuit hun eigen bagage door kunnen laten ontwikkelen.

ZOMERSCHOOL PLUS

In de pilot Zomerschool plus komen deelnemers van de Arnhemse zomerschool uit groep 7 en 8 tijdens terugkomdagen terug voor extra begeleiding. Cultuureducatie helpt deze kinderen bij het verwoorden van ervaringen en het bouwen aan zelfvertrouwen om zich goed te kunnen ontwikkelen voor de stap naar de brugklas.

EVI - HET KOMPAS VOOR CULTUUREDUCATIE OP SCHOOL

Julie hebben er vast al over gehoord: Evi, een tool voor cultuureducatie die we sinds 2021 ook in Arnhem gebruiken. Het is een digitale vragenlijst waarmee je in kaart brengt waar jouw school staat op het gebied van cultuureducatie en wat er nog te ontwikkelen en verdiepen is. We vroegen een aantal icc'ers wat Evi heeft opgeleverd.

De cultuurcoördinatoren van de CmK-scholen zien de meerwaarde van Evi in. Het vervolgesprek met de schooldirecteur en de adviseur van Rozet gaat automatisch de diepte in, "weg van de dagelijkse, praktische zaken". Door samen uit te wisselen wat ze op school willen bereiken met cultuureducatie vormt en verscherpt de cultuurwerkgroep hun visie. Regelmatig overwegen ze eerder gemaakte keuzes. Zo realiseerde een van de icc'ers zich dat het leergebied taal/woordenschat op haar school een veel betere keuze was om bij aan te sluiten dan wereldoriëntatie.

De vier onderwerpen van de visie, het programma, de samenwerking en de aanwezige deskundigheid brengen eenduidig in beeld wat de school beoogt met cultuureducatie voor de leerlingen, hoe het aansluit bij de algemene visie op onderwijs van de school en wat daarvoor nodig is. Er ontstaan nieuwe ideeën over hoe de kunstlessen bijdragen aan de vaardigheden en ontwikkeling van het kind, ook met culturele activiteiten waar je in eerste instantie niet aan denkt, vertelt een deelnemer. Op De Werf worden zo nieuwe programma's rondom de religieuze achtergrond van kinderen ontwikkeld. De cultuurcoördinator van de school kwam op dat idee door de uitkomsten van Evi. Andere icc'ers realiseren zich hoe belangrijk een geschreven en door het team gedragen visie op cultuureducatie is en zetten daar de eerste stappen in.

Ook brengen Evi en het daaropvolgende gesprek duidelijkheid over de te nemen acties. Zo vond de cultuurwerkgroep op een CmK-school de stelling 'Leerlingen leren betekenis geven aan en reflecteren op zichzelf en de wereld' heel belangrijk. Een logische vervolgstap was om met de leerkrachten stil te staan bij hoe je het beste feedback geeft aan de leerlingen. Zo vertelde een van de cultuurcoördinatoren dat het Evi-dossier haar een duidelijk overzicht gaf over waar haar school staat en welke knelpunten er zijn. Ze pakt het dossier er regelmatig bij om te monitoren waar ze nu staan en of de planning nog klopt.

Alle cultuurcoördinatoren die we spraken vonden het een uitdaging om uit alle genoemde stellingen waar cultuureducatie aan bij kan dragen, daadwerkelijk te kiezen waar ze in eerste instantie op de eigen school op inzetten. Ze vinden in de adviseurs van Rozet ervaren gesprekspartners.

Evi vervangt de vragenlijst die leerkrachten en icc'ers van CmK-scholen voorheen invulden. De digitale vragenlijst biedt geen kant-en-klaar plan voor de toekomst, maar helpt de school een eigen plan te ontwikkelen. Elk jaar tussen maart en juni vult de school Evi in. Hierin komen vier deelgebieden aan bod: visie, deskundigheid, programma en samenwerking (met externe partners).

KANSRIJK OPGROEIEN MET CULTUUREDUCATIE

door: Elsebeth Hoeven en Lidwin van Grunsven
Foto's: Zefanja Hoogers

Rozet ontwikkelt samen met scholen het programma Kansrijk Opgroeien met Cultuureducatie. Het programma draait op vijf Arnhemse scholen in wijken met minder ontwikkelingskansen voor de kinderen.

Met Kansrijk Opgroeien met Cultuureducatie verbinden de scholen het cultuuronderwijs structureel met het curriculum van de school en het naschoolse programma. Ze werken daarbij intensief samen met de culturele partners uit de wijk.

Sint Paulusschool is een van die vijf scholen. Leerkrachten Luuk Janssen Steenberg en Paulien Schuiermanni zitten in de werkgroep die het programma op hun school vormgeeft. Luuk geeft les in groep 7 en Paulien is de leerkracht van de nieuwkomersgroep met leerlingen die nog niet zo lang in Nederland zijn. Vakdocenten Jutta Hommes en Mieke Frouws geven respectievelijk een dag in de week muziek- en dramales op school, tijdens en na schooltijd. Hoe kijken zij terug op de afgelopen drie jaar?

o-1 ACHTER

Een belangrijke reden waarom de school dit programma inzet is om de taalvaardigheid te stimuleren van hun leerlingen. "Sommige kinderen op deze school komen met een achterstand binnen", legt Luuk uit, "en soms worden ze tweetalig opgevoed." De docent drama en een muziekdocent geven tijdens en na schooltijd kunstlessen, gekoppeld aan het curriculum. Daarnaast werken ze aan het zelfvertrouwen en de weerbaarheid van de kinderen. "Je gaat door met je taalvakken, wat superbelangrijk is. Maar juist door het te verbinden met kunst, sla je twee vliegen in één klap, en eigenlijk wel meer, want je werkt ook aan sociale vaardigheden en burgerschap. Het is echt een verrijking!", aldus dramadocent Mieke.

Luuk Janssen Steenberg

Mieke Frouws

Paulien Schuiermanni

Jutta Hommes

WOORDENSCHATONDERWIJS

Kinderen die opgroeien in een arme taalomgeving hebben bij de start op de basisschool zo'n vijftienhonderd woorden tot hun beschikking tegenover drieduizend woorden van kinderen uit een taalrijke omgeving. Om gelijke kansen te bevorderen is het belangrijk dat je aan de eerste groep leerlingen vanaf de kleutergroep extra woordenschatonderwijs geeft.

Net als op elke Nederlandse school biedt de leerkracht van de Sint Paulusschool de leerlingen wekelijks nieuwe woorden aan. Hoe schrijf je het? Hoe ziet het woord eruit? En wat betekent het? "De kinderen lezen een woord, het boek zegt wat het is. Toch blijft dit abstract," legt Luuk uit, "als leerling kun je de uitleg perfect geven zonder te weten wat het woord voor jou betekent." "Daarom willen we de woorden niet alleen op de cognitieve wijze aanbieden", vult Paulien aan.

CONTEXT

Dramadocent Mieke geeft een voorbeeld: de leerkracht leert de leerlingen de betekenis van het woord kazerne: 'Dat is het gebouw waar alle brandweermannen zich verzamelen'. En uitrusting: 'Dat is de kleding die ze aantrekken'. "Bij de dramales gooi ik er mijn theatersausje overheen. Dan ervaren ze wat dat nou is: hoe het eruit ziet, voelt of klinkt. Hoe groot is een kazerne? Wat is daar allemaal binnen? Welke uitrusting trek je aan? Is dat pak zwaar? En ze zetten de helm op." Eerst onderzoekt Mieke wat de leerlingen al weten. Vervolgens duikt ze met hen de diepte in om de woorden te gaan ervaren. In spel zie je of ze het woord gebruiken op de juiste manier, dat ze een zin zo formuleren dat je merkt dat het kwartje is gevallen.

UNIVERSELE TAAL

De universele taal van muziek en het plezier dat het brengt is een belangrijke factor bij het leren, volgens Jutta. Juist op een school als deze bereik je met liedjes veel resultaat. "Je mag je hele lichaam gebruiken, en zit niet altijd aan die tafel. Je leert dan op een hele andere manier", vertelt ze. "Ze onthouden de woorden makkelijker, en de expressie uiten ze in het dansje dat bij het liedje hoort." Plezier doet zijn werk.

- Metehan, 9 jaar:

"Het is natuurlijk ook wel leuk om uit dat boek te leren, maar aan de ene kant wil je ook spelen - begrijp je. Je speelt en leert tegelijkertijd en dan heb je eigenlijk plezier terwijl je aan het leren bent."

- Rhytem woont nu bijna een jaar in Nederland."

Het leukst vindt Rhytem de les met de viool, het was de eerste keer dat hij het instrument vast mocht pakken- "echt leuk!" en hij bootst enthousiast het geluid na: "tieeeeêêê". De viool voelen, de snaren aanraken, dat voelt speciaal.

VEILIGHEID IS ESSENTIEEL

Zorgen voor een veilig klimaat is belangrijk, vertellen de leerkrachten. Pas dan kan een kind zich goed ontwikkelen. In de drama- en muziekles is dan ook veel aandacht voor veiligheid. Ze oefenen hier hoe je je beweegt in een groep en hoe je op elkaar kan reageren. Als ze zich veilig genoeg voelen om mee te doen, komen onvermoede talenten boven water, vertelt Luuk enthousiast: “Je ziet de mooiste dingen boven komen, ook van kinderen waar je het niet van verwacht. Stillere kinderen die onverwacht de boventoon voeren door mooi te spelen.”

Mieke vertelt over een meisje dat eigenlijk nooit van zich laat horen, dat nooit haar vinger op zal steken. “Geen standaard theatertype”, lacht ze. Het meisje gaf zich ook op voor de les na schooltijd. Mieke ziet het kind opbloeien en genieten van het extra uur. Het naschoolse programma is echt een aanwinst in de wijk. “Bijvoorbeeld dat meisje, zij zou zich niet meteen intekenen op een theatercursus bij Rozet.” Er is verder geen aanbod in de wijk, terwijl dat het buitenschoolse leven zo kan verrijken. “Als ik haar volgend jaar weer in de klas heb, zal de stap naar Rozet, naar De Vloer kleiner zijn.”

Jutta gebruikt in haar les een speelse werkvorm waarbij elk kind een eigen landje heeft. “Daar mag niemand komen, jij moet erop blijven, maar je mag er ook niet van afvallen want je kan niet zwemmen.” Leerlingen zijn geconcentreerd bezig op een eigen plek, waar niet iemand anders is. “En toch ben je samen, want je zingt samen een lied. Daar leren ze heel veel. Op een manier die voor hen heel vrij voelt.”

LEREN SAMENLEVEN

“Voor muziek moet je discipline hebben”, legt Jutta uit. “Want als je dat niet hebt, kun je niet naar elkaar luisteren. Dan kun je niet samen starten en samen eindigen.” Die discipline oefenen ze spelenderwijs. Ze vertelt hoe het voor kleuters lastig is om bij een stopteken meteen te stoppen. De controle hebben ze nog niet, alles in hen wil op dat moment dat geluid maken. “Dit is supergaaf, dit wil ik aanraken - ik wil dit de hele tijd aanraken!”, illustreert ze lachend. Maar, vervolgt Jutta, als ze dat aanleren op een hele basale manier, lukt ze dat steeds beter. “En dan komen ze erachter dat als ik dit goed doe, dan kunnen we misschien wel tien van die liedjes spelen met de boomwhackers en als ik dit niet goed doe, dan is het er maar een.” Als kinderen al jong leren dat naar elkaar luisteren en samenwerken loont, vinden ze dat in de bovenbouw ook vanzelfsprekender.

- Luuk Janssen Steenberg:

“Door muziek- en theaterlessen aan te bieden, werken we op een veel breder vlak aan de persoonsvorming van kinderen.”

- Paulien Schuiermanni:

“Ze ontdekken waar ze goed in zijn, waarin ze zichzelf kunnen laten zien. Dit geeft zoveel eigenwaarde en zelfvertrouwen.”

- Mieke Frouws:

“Wel even het podium mogen pakken, niet horen dat je stil moet zijn, maar even je eigen ideeën en energie kwijt kunnen.”

- Misabel, 10 jaar:

Misabels favoriete spel oefening is het museumspel: Als om twee uur 's nachts de klok slaat, dan beginnen de standbeelden te bewegen. “Bij het woord uitblinken lieten ze als standbeelden zien waar ze goed in zijn: tekenen en pianospelen. Handig om van elkaar te weten”, zegt ze. “Dan kan je misschien een keertje gaan afspreken om dat samen te doen.”

OEFENEN

Die samenwerking bevordert de samenhang in de groep, en dat werkt door in de reguliere lessen. Ook onderzoeken de leerlingen binnen de veilige setting van toneelspel situaties die ze in het dagelijks leven niet durven. Paulien haalt een voorbeeld aan over een jongen die het begin dit jaar heel lastig vond om met meisjes samen te werken. Tot hij een treinconducteur moest spelen. “Als treinconducteur kun je niet zeggen ‘er mogen geen meisjes in de trein’. Nu zie je dat het voor die jongen ook geen issue meer is buiten de dramalessen.”

LEREN LEREN

Kinderen ontdekken nieuwe kanten van zichzelf, merkt Paulien op. Ze ziet hoe kinderen bij wie het leren niet zo makkelijk gaat - die bijvoorbeeld moeite hebben met rekenen of taal - bij drama of muziek ervaren dat ze bij deze opdrachten wel goed uit de verf komen. Ze ontdekken waar ze goed in zijn, waarin ze zichzelf kunnen laten zien. Dit geeft zoveel eigenwaarde en zelfvertrouwen. Zo durven ze andere lessen met meer zelfverzekerdheid te proberen. “Je ziet de vooruitgang”, vertelt Paulien glunderend.

Mieke vertelt over een leerling die regelmatig buiten de klas of even in een andere klas gezet wordt, ook bij haar les moeite had mee te luisteren en mee te doen. Tot ze hem een belangrijke rol gaf bij een scène. “Toen bleek hij goed samen te werken met de andere leerlingen en geconcentreerd te kunnen spelen. De leerkracht en ik hebben echt met open mond zitten kijken. Dat is wel de magie van theater”, vertelt ze. “Wel even het podium mogen pakken, niet horen dat je stil moet zijn, maar even je eigen ideeën en energie kwijt kunnen. En door je klasgenoten op een positieve manier gezien worden.” “Door muziek- en theaterlessen aan te bieden, werken we op een veel breder vlak aan de persoonsvorming van kinderen”, vult Luuk aan.

GOEDE SAMENWERKING

De school heeft geïnvesteerd in een goede samenwerking met de vakdocenten. “Korte lijntjes, als er iets is meteen even afstemmen”, licht Paulien toe. Toen Mieke begon op de Sint Paulusschool observeerde ze zonder zelf les te geven de eerste weken in de klas, zo kon ze de school goed leren kennen. Wat is jullie aanpak? Wat zijn jullie regels? Door dezelfde taal te spreken, creëer je ook veiligheid. Die herkenning is prettig voor kinderen.

Jutta ervaart dat de leerkrachten op school de meerwaarde van de muziekles ook zien. “Het wordt heel erg gedragen, het voelt echt als onderdeel van de school. Dat is echt heel fijn, dat kan ook heel anders zijn, dat weet ik wel. Dat voelen die kinderen ook. Het is altijd een wisselwerking.”

We werken nu drie jaar samen in Kansrijk Opgroeien met Cultuureducatie. En dat begint zijn vruchten af te werpen. Paulien: “Natuurlijk hebben we niet altijd het doel zo scherp voor ogen, we zien vooral het plezier van de kinderen dat de lessen goed lopen en de prettige samenwerking. Maar mooi om nu met elkaar te benoemen dat de dingen die wij van tevoren graag wilden zien en bereiken, ook echt lukken.”

RIJKE SCHOOL

De Rijke Schooldag, een plan van minister Wiersma, komt voor een groot deel overeen met wat we in Arnhem al doen met het programma Kansrijk Opgroeien met Cultuureducatie. Op een rijke schooldag krijgen leerlingen de kans om hun talenten breed te ontwikkelen. Extra activiteiten rond de school zijn gericht op een stimulerende en ondersteunende omgeving. Er zijn activiteiten op het gebied van sport, cultuur, cognitieve begeleiding en sociaal-emotionele ontwikkeling. De school, de gemeente en lokale partijen vormen een coalitie, zij bieden dit extra aanbod aan.

BRENG CULTUUR OP JOUW SCHOOL!

Afgelopen jaar vond de pilot van de Arnhemse variant van de icc-cursus plaats. In totaal elf leerkrachten van acht Arnhemse scholen hebben zich gecertificeerd als interne cultuurcoördinator op hun school. Als gespecialiseerde teamleden geven ze vorm aan visie en beleid op het gebied van cultuureducatie en zorgen ze ervoor dat kunst en cultuur een goede, vaste plek krijgen op de school.

Ze hebben handvatten gekregen hun collega's hierin te inspireren en voor te gaan.

De Arnhemse icc-training sluit aan bij de ambities en doelstellingen van onze Arnhemse schoolbesturen en brengt in beeld wat er mogelijk is in Arnhem, welke culturele partners en professionals er zijn en welke budgetten beschikbaar zijn. Het Arnhemse cultuuronderwijs speelt in op de wens van schoolbesturen om met onderwijsvernieuwingen rondom creativiteit en talentontwikkeling de Arnhemse kinderen op de toekomst voor te bereiden. De culturele omgeving van onze stad maakt het mogelijk om tot een rijk activiteitenprogramma te komen op jouw school.

Bovenstaande onderwerpen komen aan bod in de Arnhemse training. Ook begeleidt Rozet je bij het omschrijven van de ambities van jouw school en werken we vanuit jouw persoonlijke ontwikkelvraag als toekomstig icc'er. Verder gaan we tijdens de cursus dieper in op creativiteit en procesgericht werken.

Marlies de Wijs en Valerie Gruizinga zijn twee icc'ers die aan de pilot hebben deelgenomen. Met hen blikken we terug.

WAT NEEM JE NAAR AANLEIDING VAN DEZE CURSUS MEE IN JE BEROEPSPRAKTIJK?

Marlies: "De goede basis om ons cultuuronderwijs op school verder uit te bouwen. Dat het niet een vergeten onderdeel meer is in onze school, maar dat het erbij hoort en erbij zal blijven."

Valerie: "Ideeën uit blijven wisselen, mogelijkheden van externe partners blijven delen, maar ook het financiële plaatje beter inzichtelijk krijgen."

ZOU JE DE CURSUS AANBEVELEN?

Marlies: "Ik zou het zeker aanbevelen. Het is een cursus waarbij je eigen enthousiasme deelt met mede-enthousiastelingen. De afwisseling van de lessen is leuk en neemt je direct mee in de mogelijkheden die er zijn in Arnhem."

Valerie: "Ja, het helpt je inzicht te krijgen in het culturele aanbod voor scholen in de regio."

Marlies: "Zeer prettige en ondersteunende begeleiding. Vriendelijke en eerlijke feedback. Hun enthousiasme is aanstekelijk. De kennis die ze hebben is goed gedeeld met ons."

WAT KAN ER BETER?

Valerie: "Ik had het fijn gevonden als we iets meer aan het handje waren genomen met het maken van het cultuurplan. Het maken zelf was goed te doen, maar het kwam heel erg aan het eind van de cursus."

Het Lerarenregister heeft de cursus erkend als opleiding. Het succesvol afronden levert de leerkracht vijftig registeruren op. Na voltooiing van deze cursus ontvang je een certificaat. Wil je ook de training volgen?

Aanmelden kan via: miriam.vanmeer@rozet.nl.

VIJF DIGITALE SCHEURKALENDERS

Haal kunst je klas in met de Digitale Scheurkalender. De kalender is speciaal ontwikkeld voor het digitale schoolbord als een leuke, vlotte en laagdrempelige kennismaking met kunst, cultuur en erfgoed. De app is een korte cultuursnack die je op elk moment van de dag in kan zetten in de klas, ook los van een kunstproject of gepland museumbezoek.

Het Kröller-Müller Museum bedacht het concept voor deze kalender. De tool is zo opgezet dat andere organisaties ook een Digitale Scheurkalender kunnen ontwikkelen, in overleg met het museum. Zo heeft Rozet een aantal scheurkalenders kunnen ontwikkelen speciaal voor de Arnhemse scholen.

BLIK OP ARNHEM

Op de route naar jouw school: op verschillende plekken in Arnhem is kunst te zien. In de openbare ruimte en in instellingen. De scheurkalender licht wat kunstwerken uit.

Open <https://digitalescheurkalender.com/#/>
Log in met wachtwoord: blikoparnhem

SLAG OM ARNHEM

De Slag om Arnhem heeft in de stad zijn sporen achtergelaten. Op de speciale kalender van Rozet vind je verhalen en lesactiviteiten over de slag, de evacuatie en opbouw van een verwoeste stad. Met onder andere informatieve films over de Wederopbouw; Operatie Market Garden en Communicatie.

Open: <https://digitalescheurkalender.com/#/>
Log in met wachtwoord: slagomarnhem

ADOpteER EEN TIJDVAK

Geschiedenis is overal, ook in Arnhem. Ontdek met je klas van de bovenbouw wat er tijdens de landelijke tijdvakken in Arnhem gebeurde en zelfs meer!

Open: www.digitalescheurkalender.com
Log in met wachtwoord: ErfgoedcentrumRozet

BOEKEN EN TOEN...

Boeken brengen geschiedenis tot leven, waardoor de wereld van vroeger tastbaar wordt. Ter gelegenheid van de Kinderboekenweek in 2020 met het thema En toen, ontwikkelden zes musea uit de omgeving van Arnhem, waaronder Museum Arnhem en Erfgoedcentrum Rozet, een Digitale Scheurkalender voor in de klas. Acht boeken krijgen een extra podium, met koppelingen naar de collectie en verhalen van de deelnemende musea.

Open <https://digitalescheurkalender.com/#/>
Log in met wachtwoord: boek

SCHATTEN IN DE KLAS

Haal kunst in je klas. Deze Digitale Scheurkalender heeft het Kröller-Müller Museum ontwikkeld. Je vindt hier informatie en lesactiviteiten over bekende kunstwerken uit de Nederlandse collectie.

De nationale kalender Schatten in de klas kun je zó, zonder wachtwoord, gebruiken in de klas.

Kijk op: <https://krollermuller.nl/digitale-scheurkalender>

COLOFON

Dit is een uitgave van Rozet

REDACTIE

Adviseurs taal, kunst en erfgoed po

EINDREDACTIE

Elsebeth Hoeven

FOTOGRAFIE

Tjeerd Kootstra
Niek Michel
Zefanja Hoogers

ILLUSTRATIES

Leerlingen van de
Jan Ligthartschool
Ingrid Wielema
Elsebeth Hoeven
Adviseurs Kunst, Taal en
Erfgoed po

VORMGEVING

Marcel Freriks

CmK Arnhem is mogelijk
dankzij subsidie van gemeente
Arnhem en het Fonds van
Cultuurparticipatie

Met dank aan alle
geïnterviewden en met speciale
dank aan:

IKC de Klimboom,
Sint Paulusschool

onderwijs@rozet.nl

Rozet
Kortestraat 16, 6811 EP Arnhem
Postbus 1168, 6801 ML Arnhem
026 3543 100

www.rozet.nl

© 2022 – Rozet

Rozet is van en voor jou.
Samen maken we persoonlijke ontwikkeling mogelijk.
Dit doen we met taal, kunst en erfgoed.

ROZET.NL

FONDS VOOR
CULTUUR
PARTICIPATIE

